Examen 2016

TV1

Tekst: Last van verveling in de trein?

Last van verveling in de trein?

(1) Je loopt de wachtkamer van de dokter binnen. Er klinken wat gemompelde goedemorgens, daarna doodse stilte. Je gaat in de bus naast iemand zitten; de rest van de rit kijken jullie allebei zwijgend voor jullie uit. Op het treinperron staan mensen dicht opeengepakt naast elkaar zonder een woord met elkaar te wisselen. Waarom? Vanwaar dat gebrek aan contact?

(2) Dat vroegen de psychologen Nicholas Epley en Juliana Schroeder van de universiteit van Chicago zich ook af. Niet om uit te zoeken hoe het hoort, maar uit nieuwsgierigheid. Zij vroegen zich af waarom de mens, een van de sociaalste diersoorten op aarde, met een brein dat geschikt is om met soortgenoten te communiceren, tegenover vreemden zwijgt.

(3) Waarom praten we niet met onbekenden? Epley en Schroeder bedachten dat er twee mogelijkheden waren. De eerste optie: praten met vreemden is gewoon echt minder leuk dan even alleen zijn met je eigen gedachten. En de tweede optie is dat mensen alleen maar denken dat praten met onbekenden niet zo leuk zal zijn, maar dat ze zich daarin vergissen. Mensen vergissen zich wel vaker als ze hun eigen emoties moeten voorspellen.

(4) De psychologen voerden verschillende experimenten uit. Zo vroegen ze forenzen[1)] en andere reizigers om onderweg in de trein of de bus een interessant gesprek te voeren met een onbekende, of om juist in stilte te gaan zitten met de eigen gedachten en te doen wat ze normaal zouden doen. Daarnaast lieten ze een andere groep proefpersonen de instructies van dat experiment lezen en vroegen hun om zich voor te stellen dat ze aan het experiment meededen. Op die manier konden de psychologen kijken wat mensen vooraf van de situaties verwachtten.

(5) De mensen die onderweg een gesprek voerden met een onbekende, van gemiddeld zo'n tien tot vijftien minuten, bleken de prettigste reis te hebben van alle deelnemers. Maar dat was niet wat andere proefpersonen verwachtten. Die verwachtten juist dat met een vreemde praten onprettig en onproductief zou zijn.

(6) Je zou kunnen denken dat mensen liever niet met een onbekende praten omdat ze daar vervelende ervaringen mee hebben. Maar verder onderzoek van Epley en Schroeder liet zien dat dat niet het geval was. Mensen waren eerder bang dat anderen geen zin zouden hebben om met hen te praten. Ook al omdat dat zeker in westerse landen niet de norm lijkt. Maar dat is geen reële angst, schrijven de psychologen. Er was niemand in hun onderzoek die gevraagd was met een vreemde te praten en die vervolgens afgewezen werd. En de onbekenden met wie de proefpersonen moesten praten, vonden dat ook leuk.

(7) Dus mensen voorspellen hun gevoelens over praten met onbekenden verkeerd, concluderen Epley en Schroeder. Dat is op zich

niet zo raar, want we vergissen ons, zoals gezegd, wel vaker in hoe we ons in de toekomst zullen voelen. Mensen zijn bijvoorbeeld geneigd te denken dat hun huidige gevoelens over een auto-ongeluk of het winnen van de lotto langer en intenser zullen aanhouden dan vervolgens het geval blijkt. “Maar wij laten zien dat mensen hier niet de omvang, maar de hele gevoelswaarde van een gebeurtenis verkeerd inschatten”, mailt Schroeder. “Ze denken dat met vreemden praten negatief zal uitpakken, terwijl dat positief blijkt te zijn.”

(8) In hun onderzoek vonden de twee onderzoekers geen verschillen tussen mensen met verschillende persoonlijkheidseigenschappen. “Zelfs extraverte mensen dachten dat het vervelend zou zijn om met onbekenden te praten”, aldus Schroeder. “En ze hadden ongelijk. We denken dat mensen in de situaties die wij onderzochten, zulke sterke ideeën over die situatie hebben, dat persoonlijkheid er niet meer toe doet. Alleen mensen die ervaring hebben met praten met onbekenden, zoals mensen die vaak met hun taxichauffeurs praten, voorspellen goed hoe dat zal zijn.”

(9) Schroeder kan niet zeggen of het de wereld zou verbeteren als iedereen met onbekenden zou gaan praten. “Maar ons onderzoek suggereert dat mensen gelukkiger zouden kunnen zijn als ze zich meer bezighielden met de onbekende mensen om zich heen.” Ze verwijst naar het onderzoek van Canadese collega’s die aantoonden dat mensen die een praatje maken met de barista[2)] van hun koffietentje zich beter voelen dan mensen die alleen maar een kop koffie kochten.

(10) Dat veel mensen liever met hun mobieltje spelen dan met onbekenden praten, helpt natuurlijk niet bij het aangaan van een gesprek. “Maar de vraag is”, zegt Schroeder, “of de voordelen van het op afstand met familie en vrienden kunnen communiceren, opwegen tegen de nadelen van minder gesprekken van persoon tot persoon.” Deze vraag biedt een interessant aanknopingspunt voor vervolgonderzoek.

Naar een artikel van Ellen de Bruin, NRC Next, 18 augustus 2014

noot 1 forenzen: mensen die buiten hun woonplaats studeren of werken

noot 2 barista: medewerker die gespecialiseerd is in koffiezetten

1p **13** Hoe wordt de tekst ingeleid in alinea 1?
De tekst wordt ingeleid door
A de aandacht te trekken met een grappig voorval.
B de aanleiding voor het schrijven van de tekst te geven.
C een aantal herkenbare voorbeelden te geven bij het onderwerp.
D een samenvatting van de rest van de tekst te geven.

2p **14** Vat de onderzoeksvraag van de psychologen Epley en Schroeder samen in maximaal 10 woorden.

2p **15** In de alinea's 5 en 6 wordt de uitkomst van het onderzoek van Epley en Schroeder beschreven.
In welke twee van de volgende vijf zinnen is de uitkomst van het onderzoek of een verklaring van deze uitkomst goed samengevat? Noteer de nummers.
1 De mensen die een gesprek voerden met een onbekende, bleken de prettigste reis te hebben.
2 De mensen hadden geen zin om een gesprek met andere mensen te voeren.
3 De mensen hadden vervelende ervaringen met het voeren van een gesprek met onbekenden.
4 De mensen verwachtten dat met een vreemde praten onprettig en onproductief zou zijn.
5 De mensen voerden met onbekenden gesprekken van gemiddeld zo'n tien tot vijftien minuten.

1p **16** In alinea 7 wordt de algemene conclusie uit het onderzoek van Epley en Schroeder besproken. Die conclusie kun je op verschillende manieren onder woorden brengen.
Welke van de volgende vier zinnen zou **niet** goed zijn in een samenvatting van de tekst?
A Mensen denken ten onrechte dat met vreemden praten negatief zal uitpakken.
B Mensen schatten de gevoelswaarde van praten met onbekenden verkeerd in.
C Mensen vergissen zich vaak in hoe ze zich in de toekomst zullen voelen.
D Mensen voorspellen hun gevoelens over praten met onbekenden verkeerd.

2p **17** In alinea 8 wordt de rol van persoonlijke eigenschappen bij het praten met onbekenden besproken.
Vat die rol samen in maximaal 20 woorden. Gebruik voor je antwoord hele zinnen.

1p **18** In alinea 9 doet Schroeder een aanbeveling op basis van haar onderzoek.
Welke van de volgende drie zinnen geeft **geen** goede samenvatting van deze aanbeveling?
A De wereld zou verbeteren als iedereen met onbekenden zou praten.
B Mensen zouden zich meer bezig moeten houden met onbekenden.
C We zouden vaker een praatje moeten maken met onbekende mensen.

Examen 2016

TV2

Tekst: Waarom tieners elke maandag moe op school verschijnen?

Waarom tieners elke maandag moe op school verschijnen

Op maandagochtend vrolijk fluitend en vol energie naar school? Voor tieners geldt dit sowieso niet, blijkt uit Zweeds onderzoek. En dat is niet zonder reden: tieners beginnen hun maandag namelijk met een jetlag, concluderen de onderzoekers. Mét de nodige gevolgen…

Het onderzoek, dat werd gehouden aan de Örebro Universiteit in Zweden, volgde ongeveer 2700 middelbare scholieren in de leeftijd van 13 tot en met 16 jaar.

Chagrijnig en moe

Hoe zit dat dan met die jetlag? Uit de studie blijkt dat tieners in het weekend langer slapen (dat wisten wij ook al). Maar doordat ze later naar bed gaan en weer later wakker worden, komen ze op maandag met een gewijzigde slaapcyclus – een jetlag dus – op school. “En dat zorgt ervoor de ze chagrijnig en moe aan hun week beginnen”, vertelt hoofdonderzoeker Serena Bauducco.

Niet genoeg slaap

Sommige tieners hebben totaal geen last van de jetlag, legt Bauducco uit. Maar voor andere kinderen geldt dit niet. Voor deze groep kan het wel drie tot vier dagen duren voordat ze weer aan hun dagelijkse routine gewend zijn. En dan is de week bijna om en begint het weer van voor af aan. Twintig procent van de kinderen die meededen aan het onderzoek kreeg niet genoeg slaap gedurende de week.

Gevolgen

En dát heeft nog meer gevolgen, kwam uit de studie naar voren. Te weinig slaap verdrievoudigt de kans dat een tiener überhaupt niet komt opdagen op school. Daarnaast zorgen de slaapproblemen ervoor dat kinderen gestresst zijn en zich meer zorgen maken over school.

Hoe krijgen kinderen wél genoeg slaap?

Aan de hand van de resultaten bedachten Bauducco en haar mede-onderzoekers een programma waardoor kinderen wél een routine met genoeg slaap konderen creëren. Het programma bestond onder andere uit: geen mobiel meenemen naar bed en geen berichtjes meer versturen na tien uur 's avonds. Maar het draaide ook om het belang van plannen: hoe maak je genoeg ruimte voor je huiswerk, maar óók voor vrije tijd én slaap?

Minder stress, meer slaap

En wat bleek? Kinderen die eerder te weinig sliepen, verbeterden hun slaaproutines met het programma. “Ze waren minder gestresst en sliepen beter”, vertelt Bauducco.

Later naar school?

Er zijn al scholen in Zweden die hun leerlingen later laten beginnen, om mee te gaan in het ritme van tieners. Sommige onderzoekers denken dat dat ervoor zorgt dat kinderen betere resultaten halen op school. Ook Bauducco staat daar positief tegenover. “Ik denk dat het de moeite waard is om uit te proberen.”

Bron: ScienceDaily

Gevolgen
(5) En dát heeft nog meer gevolgen, kwam uit de studie naar voren. Te weinig slaap verdrievoudigt de kans dat een tiener überhaupt niet komt opdagen op school. Daarnaast zorgen de slaapproblemen ervoor dat kinderen gestrest zijn en zich meer zorgen maken over school.

Hoe krijgen kinderen wel genoeg slaap?
(6) Aan de hand van de resultaten bedachten Bauducco en haar mede-onderzoekers een programma waardoor kinderen wél een routine met genoeg slaap konderen creëren. Het programma bestond onder andere uit: geen mobiel meenemen naar bed en geen berichtjes meer versturen na tien uur 's avonds. Maar het draaide ook om het belang van plannen: hoe maak je genoeg ruimte voor je huiswerk, maar óók voor vrije tijd én slaap?

Minder stress, meer slaap
(7) En wat bleek? Kinderen die eerder te weinig sliepen, verbeterden hun slaaproutines met het programma. "Ze waren minder gestrest en sliepen beter", vertelt Bauducco.

Later naar school?
(8) Er zijn al scholen in Zweden die hun leerlingen later laten beginnen, om mee te gaan in het ritme van tieners. Sommige onderzoekers denken dat dat ervoor zorgt dat kinderen betere resultaten halen op school. Ook Bauducco staat daar positief tegenover. "Ik denk dat het de moeite waard is om uit te proberen."

Naar een artikel van de website van ScienceDaily
https://www.jmouders.nl/school/gedrag-opschool/concentratiegebrek/waarom-tieners-elke-maandag-moe-op-school-verschijnen

---

2p **12** Zet de volgende zinnen in de juiste volgorde zodat er een goedlopende samenvatting van de tekst ontstaat.
1 Een programma waardoor tieners routine en genoeg slaap ontwikkelen, biedt uitkomst.
2 Het gevolg is dat ze maandag moe op school verschijnen.
3 Het verbeteren van slaaproutines zorgt ervoor dat tieners minder gestrest zijn en beter slapen.
4 Uit onderzoek blijkt dat veel tieners in het weekeinde langer slapen.

2p **13** Welke zin geeft de kern van de tekst het beste weer?
A Het slaapprogramma legt vooral het accent op het niet gebruiken van de mobiel in de avond en het op tijd maken van het huiswerk.
B Serena Bauducco heeft onderzoek gedaan naar de slaapcyclus van tieners en vindt het een goed idee als scholen hier rekening mee houden.
C Tieners die te weinig slapen, verzuimen vaker van school en dat zorgt ervoor dat ze zich nog meer zorgen maken over school.
D Veel tieners hebben in het weekeinde een ander slaapritme en een slaaproutine kan helpen om ervoor te zorgen dat tieners voldoende slaap krijgen.

2p **14** Wat is de beste samenvatting van deze tekst?

A Er is onderzoek gedaan naar de slaapcyclus van tieners. Uit het onderzoek blijkt dat tieners last hebben van een jetlag. Het zou goed zijn als scholen hier rekening mee houden door schooltijden aan te passen.

B In Zweden zijn er scholen die hun lessen afstemmen op het slaapgedrag van tieners. Zo beginnen veel scholen later, omdat tieners nu eenmaal een andere slaaproutine hebben. Door later te starten zijn tieners minder gestrest en presteren ze beter.

C Serena Bauducco heeft een programma voor tieners ontwikkeld. Dat programma legt de nadruk op het creëren van routine. Ook adviseert het programma om de mobiel niet te gebruiken in de avond. Verder krijgt de tiener tips om op tijd al het huiswerk te maken.

D Veel tieners hebben in het weekeinde een ander slaapritme. Een slaaproutine kan helpen om ervoor te zorgen dat tieners voldoende slaap krijgen. Het hebben van routine is namelijk belangrijk voor het functioneren op school.

Tekst 3

INTAKE EN VERPLICHTE INTAKE-ACTIVITEITEN

(1) Wij vinden het belangrijk dat je je inschrijft voor een opleiding die bij je past. Hiervoor organiseren wij intakeactiviteiten. Elke opleiding van ROC Friese Poort heeft een eigen intakeprocedure en bestaat in ieder geval uit een intakegesprek. Daarnaast heeft een aantal opleidingen aanvullende verplichte intakeactiviteiten. Alle intakeactiviteiten zijn verplicht. Wanneer je je hebt aangemeld voor een opleiding, krijg je meer informatie over de intakeprocedure.

Examen 2017

TV1

Tekst: Lekker puh!

Lekker pûh

(1) Leedvermaak is een vertrouwde, maar vaak ontkende emotie. Het overkomt je als je merkt dat jij niet de enige bent die de pineut is. Of als je ziet dat een arrogant persoon letterlijk of figuurlijk onderuitgaat. Net goed, denk je dan. De psychologen Jaap Ouwerkerk en Wilco van Dijk die al meer dan tien jaar onderzoek doen naar leedvermaak, stelden er een wetenschappelijk boek over samen.

(2) “Oh, dus jij hébt nooit leedvermaak”, zegt Jaap Ouwerkerk smalend. “Dat zeggen mensen heel vaak. Maar is er weleens iets vervelends met iemand gebeurd waarbij je een kleine glimlach niet kon onderdrukken? Dat is leedvermaak! Maar bij herhaling op het voetgangersknopje drukken bij een stoplicht, zodat de auto’s direct moeten stilstaan, is geen leedvermaak. Als je het leed namelijk zelf veroorzaakt, is het geen leedvermaak. Dan heet het treiteren.”

(3) Waarom voelen mensen eigenlijk leedvermaak, plezier om het leed van een ander? “Dat is vrij simpel”, zegt Van Dijk. “Mensen hebben positieve emoties als ze ergens baat bij hebben. Dus als jij plezier hebt om het leed van een ander, dan zit in dat leed iets wat jou op de een of andere manier psychologisch iets oplevert.” Wat dan? “Dat kan van alles zijn. Het kan zijn dat je afgunstig bent op die ander. Als diegene faalt, valt die afgunst weg. Het kan zijn dat je een hekel hebt aan die ander. Hekel voorspelt leedvermaak altijd erg goed. Verder kan het zo zijn dat je leedvermaak nodig hebt om je beter over jezelf te voelen.”

(4) In een van hun onderzoeken logen Ouwerkerk en Van Dijk bijvoorbeeld tegen de helft van de proefpersonen dat die heel goed had gescoord op een creativiteitstest en tegen de andere helft dat die het juist heel slecht had gedaan. Daarna kregen alle proefpersonen een filmpje te zien waarin een deelneemster aan het talentenjacht-tv-programma Idols erg slecht zong. Vooral de proefpersonen die al weinig zelfvertrouwen hadden en ook extra onzeker waren gemaakt door de slechte testscore, zeiden veel leedvermaak te voelen. Dat leedvermaak hielp hen om zich beter over zichzelf te voelen, in vergelijking met de Idols-zangeres.

(5) Naast afgunst, een hekel hebben aan iemand en een gebrek aan zelfvertrouwen is er nog een belangrijke oorzaak van leedvermaak: het gevoel dat iemand verdient wat hem overkomt. “Rechtvaardigheid is een heel sterke voorspeller van leedvermaak”, zegt Ouwerkerk. “We hebben ook net een studie gedaan”, vult Van Dijk aan, “waarbij zo’n slechte Idolskandidaat zich niet zelf heeft opgegeven, maar door haar moeder is opgegeven. Deze kandidaat barst van de zenuwen. Dan zie je dat het leedvermaak gelijk ook een stuk minder wordt. We hebben een hekel aan arrogante mensen.”

(6) Als laatste speelt het hebben van een hoge status ook een rol bij het

opwekken van leedvermaak. “Beroemdheden en mensen met een hoge status wekken meer leedvermaak op”, zegt Ouwerkerk. “Wij denken dat het meer vergelijkingsvoordeel oplevert als die onderuitgaan. Als ze falen, komen ze heel dichtbij. Dan zijn het ineens ook maar mensen. Wat leedvermaak om bekende mensen nog extra kan aanwakkeren, is als die mensen hypocriet[1)] zijn. Als een bekend Amerikaans persoon de mensen vertelt wat ze allemaal niet mogen doen en vervolgens bijvoorbeeld zelf wordt betrapt met zijn minnaar of minnares, dan hebben we extra leedvermaak.”

(7) Leedvermaak lijkt een beetje wraak van de machtelozen. Soms gaat het om mensen die letterlijk machteloos zijn. Ouwerkerk: “Als je als groep in de minderheid bent en je ziet een andere groep falen, dan is dat leuk. Sowieso voelen mensen sneller leedvermaak in een competitieve situatie met groepen. Dan zie je de gemiddelde scores echt omhoog gaan.” De onderzoekers noemen als voorbeeld de WK-voetbalwedstrijd in 2010 tussen Spanje en Duitsland. Toen Spanje scoorde, schakelden 100.000 Nederlanders over naar de Duitse televisiezender om de Duitsers te horen lijden in hun eigen taal.

(8) Nu is dat redelijk onschuldig plezier. Maar het kán overgaan in minder onschuldig plezier. Ouwerkerk kan zich goed voorstellen dat je ook ergere dingen kunt toestaan als je leedvermaak toestaat. Hooligangedrag bijvoorbeeld. Of alledaagser: roddelen. “We hebben ook bewijs dat hoe meer leedvermaak mensen hebben om een situatie, hoe meer ze geneigd zijn het door te vertellen”, zegt hij. “Ze genieten dan blijkbaar opnieuw van dat leedvermaak.”

(9) Daarmee komen we op een oude discussie: is leedvermaak een slechte emotie? “Volgens veel filosofen wel”, zeggen Van Dijk en Ouwerkerk. De filosoof Schopenhauer noemde leedvermaak zelfs kwaadaardig. Maar de psychologen zijn het daar niet mee eens: “Als je blijdschap voortkomt uit rechtvaardigheidsgevoel, is dat dan slecht? Dat denk ik niet”, zegt Van Dijk. “Het hangt ervan af wat het motief is. Leedvermaak uit afgunst en haat moet je bestrijden. Maar als de situatie meer stuntelig is of als leedvermaak voortkomt uit rechtvaardigheid, is dat niet per se slecht. De voorwaarde is dat wat iemand overkomt wel in verhouding is met wat hij verdient.”

Naar een artikel van Ellen de Bruin, NRC Handelsblad, 6 december 2014

noot 1 hypocriet: zeggen hoe anderen zich zouden moeten gedragen, maar je daar zelf niet aan houden

1p **12** Welke zin vat de eerste twee alinea's het best samen?
A Er wordt al tien jaar wetenschappelijk onderzoek gedaan naar leedvermaak.
B Leedvermaak is een vertrouwde, maar vaak ontkende emotie.
C Leedvermaak is plezier om het leed van een ander.
D Treiteren is plezier beleven aan leed dat je zelf veroorzaakt.

1p **13** In de alinea's 3-6 worden verschillende oorzaken genoemd voor het opwekken van leedvermaak.
Welke van de onderstaande zinnen hoort **niet** thuis in een samenvatting van die oorzaken?
1 Je kunt afgunstig zijn op iemand en je kunt een hekel aan iemand hebben.
2 Het kan dat je leedvermaak nodig hebt om jezelf beter te voelen.
3 Je kunt het gevoel hebben dat iemand verdient wat hem overkomt.
4 Je kunt leedvermaak voelen als iemand barst van de zenuwen.
5 Een hoge status van iemand anders kan leedvermaak opwekken.

3p **14** Leedvermaak kan volgens de tekst gevaarlijk zijn.
Vat samen wat een mogelijk gevaar van leedvermaak is én welke twee voorbeelden de tekst daarvan geeft.
Gebruik een of meer hele zinnen. Gebruik niet meer dan 30 woorden.

3p **15** Geef een korte samenvatting van alinea 9. Vat samen wat de centrale vraag is in de discussie over leedvermaak, het antwoord van psycholoog Van Dijk op deze vraag en de uitleg die hij daarbij geeft.
Gebruik een of meer hele zinnen. Gebruik niet meer dan 40 woorden.

1p **16** Wat is het belangrijkste doel van deze tekst?
De tekst wil de lezer
A aansporen om leedvermaak uit afgunst te bestrijden.
B amuseren met enkele voorbeelden van beeldvermaak.
C informeren over een aantal kenmerken van leedvermaak.
D overtuigen dat leedvermaak geen slechte emotie is.

Het examen gaat verder op de volgende bladzijde.

Examen 2017

TV2

Tekst: De opmars van de robot

De opmars van de robot

(1) Het is 1997 en schaakcomputer Deep Blue wint een partij tegen wereldkampioen Gari Kasparov. Het bericht beheerst op dat moment het wereldnieuws. Toch kon Deep Blue minder dan de smartphone van nu, ook al had hij de grootte van een flinke kledingkast. De computerchips worden steeds kleiner en de rekenkracht ervan neemt steeds meer toe. Inmiddels zijn de chips zo klein, dat we drones bouwen ter grootte van een mug en camera's maken die in een pilletje passen, zodat we ze voor inwendig onderzoek kunnen doorslikken.

(2) Volgens Wassili Bertoen, directeur van het Center for the Edge Europe, halveert elke 18 tot 24 maanden de prijs van chips. Het versturen en opslaan van data wordt dus steeds goedkoper. Door deze technologische ontwikkelingen van de afgelopen jaren verandert onze samenleving ingrijpend.

(3) Op financieel gebied hebben we de eerste stap naar een samenleving zonder contant geld bijvoorbeeld al gezet. Bijna overal kan met een pasje worden afgerekend. Bertoen zelf heeft helemaal geen cash meer op zak. De volgende stap, het betalen per mobiele telefoon, is ook al genomen. De directeur geeft het voorbeeld van een nieuw kantoor aan de Zuidas in Amsterdam, waar mensen hun lunch alleen nog met hun mobiel kunnen betalen. De derde en laatste stap naar volledig digitaal betalen is afrekenen met virtueel geld. Of het nu de bitcoin wordt of iets anders, betalen kan straks zonder tussenkomst van een bank. Hoewel we nu nog niet met z'n allen overstappen op de bitcoin, zullen we steeds vaker zonder financiële instellingen geldzaken willen regelen.

(4) Ook het verkeer ontwikkelt zich in een andere richting. Op de Nederlandse wegen zullen we in de toekomst zelfsturende auto's gaan zien. Dat dit werkelijkheid wordt, na het nemen van diverse juridische hobbels, is volgens Paul van den Avoort, directeur mobiliteit bij TNO, zeker. "De grote merken bouwen al de mogelijkheid in om tot een snelheid van 50 tot 60 kilometer per uur automatisch te rijden."

(5) Niet alleen de autofabrikant investeert in de zelfsturende auto, maar ook een bedrijf als Google. Google heeft inmiddels een prototype rondrijden. Maar de bestaande prototypes zijn volgens Van den Avoort niet erg geschikt voor het Nederlandse verkeer: "Omdat ze veel meer afstand van hun voorganger houden dan in het huidige verkeer, zouden we meer files krijgen." Bovendien kunnen de prototypes (nog) niet met andere auto's communiceren. Een zelfsturende auto die dat wel doet en met andere auto's in een treintje kan rijden, zorgt voor minder files en dat moeten we hebben, denkt Van den Avoort. "Als auto's met elkaar communiceren, kunnen die jou waarschuwen dat je op een file afrijdt en je op tijd een alternatieve route aangeven."

(6) Een andere sector waarin de techniek niet stilstaat, is de gezondheidszorg. Hier wordt 3D-printen gemeengoed. Tandartsen laten al kronen, bruggen en implantaten printen en ook ziekenhuizen maken steeds vaker gebruik van geprinte onderdelen om het menselijk lichaam te herstellen. “Ook aan het kweken van nieuw weefsel wordt hard gewerkt”, weet Robert Geertsma, wetenschappelijk medewerker van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Hij noemt als voorbeeld de kunsthartklep die TU Eindhoven, Erasmusziekenhuis Rotterdam en UMC Utrecht met een aantal bedrijven ontwierpen en die zich in het lichaam tot een echte hartklep ontwikkelt. “Ook met andere weefsels, zoals bot en kraakbeen, wordt vooruitgang geboekt. Al duurt het nog wel even, voordat je allerlei reserveonderdelen voor je lichaam kunt bestellen.”

(7) Aan deze ontwikkelingen zit ook een keerzijde. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid noemde het in een toespraak ‘technologische werkloosheid’: werkloosheid die ontstaat doordat bedrijven massaal overstappen op robots die het werk doen. Hij haalde een veelbesproken Amerikaans onderzoek aan waarin wordt geconcludeerd dat daardoor de komende 20 jaar 47 procent van de banen in de VS dreigt te verdwijnen. “Wat mensen zich vaak niet realiseren, is dat veel werk al door robots wordt gedaan”, reageert technologieadviseur Bertoen. “Robots zijn niet alleen nagebouwde mannetjes met armpjes. Het zijn bijvoorbeeld ook digitale boekingssystemen: als je een ticket bestelt, handelt een robot de bestelling af.” Robots worden steeds zichtbaarder in de samenleving.

(8) Jelte Timmer, onderzoeker bij het Rathenau Instituut, vindt dat we met dit soort ontwikkelingen heel voorzichtig moeten zijn. “We zijn geneigd technologie vooral als gadget te zien, maar er is iets groters aan de hand. Mens en technologie versmelten. En over wat dat betekent, stellen we ons nog onvoldoende vragen.”

Naar een artikel van Saskia Wassenaar, BN DeStem, 31 december 2014

techniek niet stilstaat, is de gezondheidszorg. Hier wordt 3D-printen gemeengoed. Tandartsen laten al kronen, bruggen en implantaten printen en ook ziekenhuizen maken steeds vaker gebruik van geprinte onderdelen om het menselijk lichaam te herstellen. "Ook aan het kweken van nieuw weefsel wordt hard gewerkt", weet Robert Geertsma, wetenschappelijk medewerker van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Hij noemt als voorbeeld de kunsthartklep die TU Eindhoven, Erasmusziekenhuis Rotterdam en UMC Utrecht met een aantal bedrijven ontwierpen en die zich in het lichaam tot een echte hartklep ontwikkelt. "Ook met andere weefsels, zoals bot en kraakbeen, wordt vooruitgang geboekt. Al duurt het nog wel even, voordat je allerlei reserveonderdelen voor je lichaam kunt bestellen."

(7) Aan deze ontwikkelingen zit ook een keerzijde. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid noemde het in een toespraak 'technologische werkloosheid': werkloosheid die ontstaat doordat bedrijven massaal overstappen op robots die het werk doen. Hij haalde een veelbesproken Amerikaans onderzoek aan waarin wordt geconcludeerd dat daardoor de komende 20 jaar 47 procent van de banen in de VS dreigt te verdwijnen. "Wat mensen zich vaak niet realiseren, is dat veel werk al door robots wordt gedaan", reageert technologie-adviseur Bertoen. "Robots zijn niet alleen nagebouwde mannetjes met armpjes. Het zijn bijvoorbeeld ook digitale boekingssystemen: als je een ticket bestelt, handelt een robot de bestelling af." Robots worden steeds zichtbaarder in de samenleving.

(8) Jelte Timmer, onderzoeker bij het Rathenau Instituut, vindt dat we met dit soort ontwikkelingen heel voorzichtig moeten zijn. "We zijn geneigd technologie vooral als gadget te zien, maar er is iets groters aan de hand. Mens en technologie versmelten. En over wat dat betekent, stellen we ons nog onvoldoende vragen."

Naar een artikel van Saskia Wassenaar, BN DeStem, 31 december 2014

3p **12** Je moet de informatie uit de alinea's 1 en 2 samenvatten.
Geef met een kruisje aan welke drie van de volgende vijf zinnen informatie bevatten die je in je samenvatting gebruikt.

1 'Het is 1997 en schaakcomputer Deep Blue wint een partij tegen wereldkampioen Gari Kasparov.' (regels 1-3)	
2 'Toch kon Deep Blue minder dan de smartphone van nu, ook al had hij de grootte van een flinke kledingkast.' (regels 5-8)	
3 'De computerchips worden steeds kleiner en de rekenkracht ervan neemt steeds meer toe.' (regels 8-10)	
4 'Het versturen en opslaan van data wordt dus steeds goedkoper.' (regels 20-22)	
5 'Door deze technologische ontwikkelingen van de afgelopen jaren verandert onze samenleving ingrijpend.' (regels 22-25)	

4p **13** 'Door deze technologische ontwikkelingen van de afgelopen jaren verandert onze samenleving ingrijpend.' (regels 22-25)
Je moet de ontwikkelingen samenvatten die in de tekst worden behandeld. Geef met een kruisje aan welke vier van de volgende zeven zinnen informatie bevatten die je in een samenvatting gebruikt.

1 'Op financieel gebied hebben we de eerste stap naar een samenleving zonder contant geld bijvoorbeeld al gezet.' (regels 26-29)	
2 'De directeur geeft het voorbeeld van een nieuw kantoor aan de Zuidas in Amsterdam, waar mensen hun lunch alleen nog met hun mobiel kunnen betalen.' (regels 34-38)	
3 'Op de Nederlandse wegen zullen we in de toekomst zelfsturende auto's gaan zien.' (regels 49-51)	
4 'Als auto's met elkaar communiceren, kunnen die jou waarschuwen dat je op een file afrijdt en je op tijd een alternatieve route aangeven.' (regels 77-81)	
5 'Een andere sector waarin de techniek niet stilstaat, is de gezondheidszorg.' (regels 82-84)	
6 'Ook met andere weefsels, zoals bot en kraakbeen, wordt vooruitgang geboekt.' (regels 101-103)	
7 'De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid noemde het in een toespraak "technologische werkloosheid": werkloosheid die ontstaat doordat bedrijven massaal overstappen op robots die het werk doen.' (regels 108-114)	

2p **14** In alinea 8 geeft Jelte Timmer zijn mening over de technologische ontwikkelingen. Vat die mening samen. Gebruik een of meer hele zinnen. Gebruik niet meer dan 20 woorden.

Examen 2018

TV1

Tekst: Limburgers nog toongevoeliger dan gedacht

Limburgers nog toongevoeliger dan gedacht

(1) Limburgers staan bekend om hun zangerige spraak. Ze blijken ook erg goed in het horen van heel subtiele woordmelodieverschillen. Dat blijkt uit onderzoek van taalwetenschapper Stefanie Ramachers, waarop zij onlangs promoveerde aan de Radboud Universiteit.

(2) Het Limburgs is een zogenoemde toontaal, wat betekent dat de melodie waarmee een woord wordt uitgesproken, de betekenis verandert. Dit fenomeen, genaamd lexicale toon, kent het Standaardnederlands niet en het geeft het Limburgs zijn kenmerkende zangerige klank. Het Limburgse woord zeeve kan bijvoorbeeld ‘zeven’ (het getal) of ‘zeven’ (het werkwoord) betekenen, afhankelijk van de melodie (de toon) waarmee het woord wordt uitgesproken.

(3) Ramachers deed promotieonderzoek naar de verwerving van toonhoogteverschillen binnen woorden in het Limburgs. Ze vergeleek baby’s van 6 tot 12 maanden oud die opgroeiden binnen een Limburgssprekend gezin met baby’s uit andere delen van Nederland. Uit Ramachers’ onderzoek blijkt verrassend genoeg dat Limburgse én Nederlandse baby’s dezelfde toongevoeligheid hebben.

(4) Naar aanleiding van deze bevinding volgde een vervolgonderzoek bij volwassenen. Ramachers vergeleek Limburgers met niet-Limburgers door ze onzinwoorden met verschillende toonhoogtes te laten horen en ze keek hoe goed beide groepen de verschillen tussen die woorden konden horen. De Limburgse proefpersonen bleken aanmerkelijk beter dan Nederlanders. Ze waren ook heel goed in het horen van subtiele verschillen binnen één woordmelodie, in tegenstelling tot bijvoorbeeld sprekers van het Mandarijn[1)], die met name uitblinken in het horen van verschillen tússen woordmelodieën. De Limburgers zijn dus nog toongevoeliger dan we al dachten.

(5) Het toonsysteem van het Limburgs verschilt sterk van typisch onderzochte toontalen zoals het Mandarijn, onder andere doordat de precieze uitspraak van de Limburgse woordmelodieën verandert afhankelijk van bijvoorbeeld de positie van het woord in de zin. Door te bestuderen hoe sprekers van het Limburgs toon verwerken, kunnen we te weten komen of deze verschillen consequenties hebben voor het leren van een toonsysteem.

naar een tekst van de website van de Radboud Universiteit, ook gepubliceerd in Levende Talen Magazine, 2018

noot 1 Mandarijn: de bestuurstaal van de Volksrepubliek China

tegenstelling tot bijvoorbeeld sprekers van het Mandarijn[1], die met name ...
in het horen van verschillen tússen woordmelodieën. De Limburgers zijn dus nog toongevoeliger dan we al dachten.

(5) Het toonsysteem van het Limburgs verschilt sterk van typisch onderzochte toontalen zoals het Mandarijn, onder andere doordat de precieze uitspraak van de Limburgse woordmelodieën verandert afhankelijk van bijvoorbeeld de positie van het woord in de zin. Door te bestuderen hoe sprekers van het Limburgs toon verwerken, kunnen we te weten komen of deze verschillen consequenties hebben voor het leren van een toonsysteem.

Naar een tekst van de website van de Radboud Universiteit, ook gepubliceerd in Levende Talen Magazine, 2018

noot 1 Mandarijn: taal die in het noorden van China wordt gesproken

1p **12** Wat is de belangrijkste functie van alinea 1?
Alinea 1
A geeft informatie over taalwetenschapper Stefanie Ramachers.
B geeft vooraf een korte samenvatting van de tekst.
C maakt duidelijk dat Limburgers een kenmerkende spraak hebben.
D trekt de aandacht met een grappig gegeven.

5p **13** In deze tekst wordt het onderzoek van Stefanie Ramachers beschreven.
Vat haar onderzoek samen door het onderstaande schema in te vullen.

Onderzoek Stefanie Ramachers	
Onderwerp van het onderzoek	
Uitkomst deelonderzoek 1	
Uitkomsten deelonderzoek 2	
Conclusie van het onderzoek	

1p **14** Wat is de beste samenvatting van deze tekst?
A Limburgers staan bekend om hun zangerige spraak.
B Limburgers zijn nog toongevoeliger dan gedacht.
C Het Limburgs is een zogenoemde toontaal.
D Het Standaardnederlands kent geen lexicale toon.

Examen 2018

TV2

Tekst: Voor de ideale golf hoef je straks niet meer naar Hawaï

Voor de ideale golf hoef je straks niet meer naar Hawaï

(1) Het seizoen voor golfsurfen was in december 2016 nog maar net afgesloten toen elfvoudig wereldkampioen Kelly Slater een filmpje op Instagram plaatste waar veel over te doen was. Geen beelden van het tropische Hawaï, waar een dag eerder de Pipe Masters waren gehouden, maar van een koud meer ergens in de Verenigde Staten. Het was daar waar Slater zijn kunsten vertoonde op een perfecte golf, een ‘barrel’. Dat is een enorme hoge golf die lijkt op een grot van kolkend water waar je doorheen kunt surfen. Deze barrel was ook nog eens kunstmatig opgewekt: het meer was geen natuurlijk meer, maar een zogeheten ‘wave pool’[1)].

(2) “This changes everything”[2)], gonst het sindsdien op surffora[3)]. Met dergelijke technologie hoeven surfers niet langer meer naar exotische oorden als Hawaï, Fiji of Australië voor goede golven. Surfen in Winschoten, Zutphen of een gracht in Rotterdam is in theorie over enkele jaren mogelijk. “Ik keek er met open mond naar”, zegt professioneel surfer Erik Ringelberg over Slaters golf. “Dit is een nieuw level. De lengte, de vorm; je kon echt ín die barrel. Dat was tot op heden nog niet gelukt.”

(3) Kunstmatige golven bestaan al langer. In onder meer Dubai, San Diego en Tenerife zijn er al wave pools. In augustus 2015 ging in Wales op het terrein van een voormalige aluminiumfabriek de Wavegarden open, gebaseerd op een nieuwe technologie die is ontwikkeld in Baskenland. Voor beginnelingen zijn dergelijke pools ideaal, maar voor gevorderde surfers en atleten zijn de golven niet sterk of hoog genoeg. De barrels die Slater toonde, zijn dat wel.

(4) “De topsporters en de commerciële sector zijn hier heel erg in geïnteresseerd”, zegt Bas Aukes van de Holland Surfing Association. Surfwedstrijden zijn van oudsher aan de grillen van de natuur overgeleverd. Dat is enerzijds de charme van de sport. Anderzijds maakt die grilligheid de wedstrijden onvoorspelbaar en,

wanneer de omstandigheden tegenvallen, onaantrekkelijk voor sponsors en publiek. Met een wave pool zijn goede golven en gelijke omstandigheden nu echt gegarandeerd. Ringelberg: “Surfen wordt daardoor een stuk toegankelijker, met meer aandacht van de media. In de eerder genoemde Wavegarden werd in 2015 bijvoorbeeld voor het eerst een wedstrijd georganiseerd en daar kwam veel publiek op af.”

(5) Surfen kan hierdoor een publieksport worden. De voor alle atleten gelijke omstandigheden kunnen ook bijdragen aan een blijvende olympische status voor de sport. Voor de Spelen in Tokio in 2020 wil gastland Japan surfen introduceren, vooralsnog zonder kunstmatige golven, omdat de technologie voor Japan nu nog te duur is. Dat kan echter veranderen voor de Spelen in 2024, zeker ook omdat er meer wave pools komen en de technologie steeds verfijnder wordt.

(6) Ook in Nederland zijn plannen voor een wave pool met RiF010, een watersportgebied dat in het centrum van Rotterdam wordt ontwikkeld. Deze komt in de Rotterdamse Steigersgracht en wordt de eerste pool ter wereld in een stadscentrum. “We zijn zo benieuwd naar wat RiF010 gaat worden”, zegt Aukes. “Als je ziet wat Nederland op kunstijs en in de sneeuwhallen heeft bereikt op het gebied van topsport, zou dat ook voor surfen kunnen.”

(7) Twijfels over kunstmatige golven zijn er ook. Surfen en duurzaamheid gaan al tientallen jaren samen en daar lijken wave pools sterk van af te wijken. Aukes: “Je glijdt normaal mee op Moeder Natuur. Gebeurt dat ineens op elektriciteit, dan gaat het daar toch tegenin.” Ringelberg: “Ik snap de twijfels, maar deze ontwikkeling wordt toch gemaakt. Dertig jaar geleden moest je voor snowboarden een berg af, nu heb je daar speciale hallen voor. Ik hoop dat het zo duurzaam mogelijk gaat.”

(8) Het is daarnaast nog maar de vraag of de hele surfscene overstag gaat. Aukes: “Voor de grootste groep, de ‘free surfers’ die met een campertje op zoek gaan naar goede golven, moet nog blijken hoe dit valt. Komt zo’n kunstmatige golf in de buurt van het echte werk?”

(9) Ringelberg was verleden jaar al in de Wavegarden in Wales. Het was als een uitje, een manier om even te oefenen: “Maar het gevoel van een unieke golf, terwijl je ergens op een oceaan met vrienden bent, dat blijft de ultieme ervaring.”

naar een artikel van Philippus Zandstra, NRC.Next, 14 januari 2016

noot 1 wave pool: een meer waarin golven kunstmatig worden opgewekt
noot 2 “This changes everything”: Engels voor “Dit verandert alles.”
noot 3 surffora: websites waar over surfen kan worden gediscussieerd

ciële sector zijn hier heel erg in geïnteresseerd", zegt Bas Aukes van de Holland Surfing Association. Surfwedstrijden zijn van oudsher aan de grillen van de natuur overgeleverd. Dat is enerzijds de charme van de sport. Anderzijds maakt die grilligheid de wedstrijden onvoorspelbaar en, wanneer de omstandigheden tegenvallen, onaantrekkelijk voor sponsors en publiek. Met een wave pool zijn goede golven en gelijke omstandigheden nu echt gegarandeerd. Ringelberg: "Surfen wordt daardoor een stuk toegankelijker, met meer aandacht van de media. In de eerder genoemde Wavegarden werd in 2015 bijvoorbeeld voor het eerst een wedstrijd georganiseerd en daar kwam veel publiek op af."

(5) Surfen kan hierdoor een publieksport worden. De voor alle atleten gelijke omstandigheden kunnen ook bijdragen aan een blijvende olympische status voor de sport. Voor de Spelen in Tokio in 2020 wil gastland Japan surfen introduceren, vooralsnog zonder kunstmatige golven, omdat de technologie voor Japan nu nog te duur is. Dat kan echter veranderen voor de Spelen in 2024, zeker ook omdat er meer wave pools komen en de technologie steeds verfijnder wordt.

(6) Ook in Nederland zijn plannen voor een wave pool met RiF010, een watersportgebied dat in het centrum van Rotterdam wordt ontwikkeld. Deze komt in de Rotterdamse Steigersgracht en wordt de eerste pool ter wereld in een stadscentrum. "We zijn zo benieuwd naar wat RiF010 gaat worden", zegt Aukes. "Als je ziet wat Nederland op kunstijs en in de sneeuwhallen heeft bereikt op het gebied van topsport, zou dat ook voor surfen kunnen."

(7) Twijfels over kunstmatige golven zijn er ook. Surfen en duurzaamheid gaan al tientallen jaren samen en daar lijken wave pools sterk van af te wijken. Aukes: "Je glijdt normaal mee op Moeder Natuur. Gebeurt dat ineens op elektriciteit, dan gaat het daar toch tegenin." Ringelberg: "Ik snap de twijfels, maar deze ontwikkeling wordt toch gemaakt. Dertig jaar geleden moest je voor snowboarden een berg af, nu heb je daar speciale hallen voor. Ik hoop dat het zo duurzaam mogelijk gaat."

(8) Het is daarnaast nog maar de vraag of de hele surfscene overstag gaat. Aukes: "Voor de grootste groep, de 'free surfers' die met een campertje op zoek gaan naar goede golven, moet nog blijken hoe dit valt. Komt zo'n kunstmatige golf in de buurt van het echte werk?"

(9) Ringelberg was verleden jaar al in de Wavegarden in Wales. Het was als een uitje, een manier om even te oefenen: "Maar het gevoel van een unieke golf, terwijl je ergens op een oceaan met vrienden bent, dat blijft de ultieme ervaring."

naar een artikel van Philippus Zandstra, NRC.Next, 14 januari 2016

1p **11** Wat is de beste samenvatting van alinea 2?

A Erik Ringelberg was stomverbaasd over de kunstmatige barrel van Kelly Slater.
B In theorie kun je over enkele jaren surfen in Winschoten of Zutphen.
C Met de nieuwe technologie hoeven surfers niet langer naar exotische oorden.

4p **12** 'Met een wave pool zijn goede golven en gelijke omstandigheden nu echt gegarandeerd.' (regels 59-61)
Vat samen welke vier gevolgen dit heeft volgens de alinea's 4 en 5.
Gebruik een of meer hele zinnen. Je samenvatting mag niet langer zijn dan 50 woorden.

2p **13** 'Twijfels over kunstmatige golven zijn er ook.' (regels 96-97)
In de alinea's 7 en 8 worden een paar kanttekeningen gemaakt bij de nieuwe wave pools.
Vat deze kanttekeningen samen in een of meer hele zinnen. Gebruik voor je samenvatting niet meer dan 25 woorden.

1p **14** Wat is het verband tussen de alinea's 5 en 6?
A Alinea 5 en 6 vormen samen een opsomming.
B Alinea 6 vormt een tegenstelling met alinea 5.
C Alinea 6 vormt een uitwerking van alinea 5.
D Alinea 6 vormt een voorbeeld bij alinea 5.

1p **15** Aan het eind van de tekst zegt Erik Ringelberg: 'Maar het gevoel van een unieke golf, terwijl je ergens op een oceaan met vrienden bent, dat blijft de ultieme ervaring.' (regels 121-124)
Dit is een
A conclusie.
B nieuw gegeven.
C samenvatting.
D toekomstverwachting.

Examen 2019

TV1

Tekst: Vriendschap zonder verplichtingen

Vriendschap zonder verplichtingen

(1) Sociale netwerken zoals Hyves, Facebook en Twitter zeggen dat je altijd in contact staat met je vrienden. Maar stellen die vriendschappen ook iets voor? Of gaat het vooral om zelfpromotie? Jos de Mul, filosoof, heeft zijn bedenkingen over de waarde van meer dan honderd vriendschappen die mensen gemiddeld hebben op netwerken als Hyves, Facebook en Twitter. “Het is vriendschap light, net als bij frisdrank. Vriendschap zonder verplichtingen. Je kunt er heel makkelijk in en uit. En op internet is dat helemaal makkelijk: met één klik.”

(2) Al deze netwerken hebben een nieuwe dimensie gegeven aan menselijke relaties. Brengen deze afstandsrelaties de mensen dichter bij elkaar of leiden ze juist tot meer eenzaamheid? Stellen die vriendschappen wel iets voor of zijn ze niet meer dan een handig hulpmiddel? Essentiële vraag is dan natuurlijk: wat is vriendschap? Door de tijd heen bestaat hierover een vrij eenduidig beeld: dingen delen. Dat kunnen activiteiten zijn, interesses en vaak intieme gedachten.

(3) Er zijn, ruwweg, drie soorten vriendschap. De eerste is gebaseerd op nut. Je sluit vriendschap omdat je via de ander bijvoorbeeld hogerop kunt komen in je werk of omdat de ander erg geliefd is en dat dan ook op jou afstraalt. Dat is geen langdurige vriendschap. Zodra het voordeel voorbij is, is ook de vriendschap voorbij.

(4) De tweede soort is gebaseerd op plezier, genot. Je bent vrienden omdat het gewoon fijn is om samen dingen te doen, bijvoorbeeld samen naar de kroeg gaan. Als die reden wegvalt, eindigt de vriendschap. Deze vriendschappen duren wel langer dan voordeelvriendschappen.

(5) De derde vorm is gebaseerd op welwillendheid, en is dus de meest zuivere. Je waardeert het karakter van de ander en om die reden word je vrienden. Dit noemen we doorgaans ware vriendschap. Vrienden door dik en dun.

(6) Er is onderzoek gedaan naar hoeveel vrienden Nederlanders hebben die op deze laatste vorm zijn gebaseerd. Dat zijn er tussen de drie en zes. In de Verenigde Staten is dat aantal de laatste jaren afgenomen van vier naar twee. Een reden daarvoor zou kunnen zijn dat mensen het erg druk hebben en daardoor geen tijd hebben voor vriendschappen. Dat zou de mensen individualistischer en minder sociaal maken.

(7) Volgens de sociologen Duyvendak en Hurenkamp is de individualisering in Nederland een fabeltje. Volgens deze wetenschappers is er eerder sprake van het veranderen van gemeenschappen. Vroeger waren die nog zeer hecht, sociaal en controlerend. Gemeenschappen zijn steeds vluchtiger geworden: je hebt makkelijker toegang en ze zijn vrijblijvender.

(8) Volgens De Mul zijn we niet minder sociaal geworden, maar zijn de sociale contacten vluchtiger van aard geworden. Dat zien we terug in de sociale netwerken. “Facebook is meer een bekendennetwerk dan een

vriendschapsnetwerk. Het aantal echte vrienden is in Nederland echter nauwelijks afgenomen."

(9) De mens heeft altijd behoefte gehad contact te onderhouden met anderen. Nieuwe media zoals Hyves en Facebook voldoen aan deze behoefte, doordat deze media makkelijk toegankelijk zijn en doordat ze een ideaal middel zijn om je te presenteren. Antheunis, universitair docent sociale aspecten van nieuwe media, zegt daarover: "Op internet is het heel makkelijk je op je beste manier te onderscheiden. Je kunt je daar goed profileren. Je hebt op internet namelijk meer controle over je eigen positie dan in de fysieke wereld[1)], bijvoorbeeld door een iets mooiere foto op je pagina te plaatsen. Je kunt dus optimaliseren wie je bent, zonder te liegen. Daarentegen is in de echte wereld het nonverbale, zoals blozen, weer belangrijker."

(10) Ondanks de rijkelijk bestede tijd op sociale netwerken, zijn er echter maar weinig pure onlinevriendschappen. De meeste vriendschappen op de sociale netwerken zijn vriendschappen tussen mensen die elkaar al in de fysieke wereld, offline, hebben ontmoet, benadrukt zowel De Mul als Antheunis. Internet is meer een aanvulling dan een vervanging. Ongeveer veertien procent ontstaat online. Het grootste deel stopt of gaat elkaar ook in de fysieke wereld zien.

(11) Sociale netwerken blijken tot nu toe niet meer of minder dan een toegankelijk communicatiemiddel te zijn. Ondanks alle bedenkingen en neveneffecten, hebben de sociale netwerken, volgens zowel De Mul als Antheunis, een positief effect op het sociaal leven van degenen die er gebruik van maken. Zij vinden het immers prettig communiceren.

(12) Het is volgens De Mul nog te vroeg om te zeggen dat er een verandering plaatsvindt. Wie weet, filosofeert Antheunis, hebben we over veertig, vijftig jaar alleen nog maar via sociale media contact met anderen. "Maar momenteel is de behoefte aan face-to-facecontact nog te groot. Ondanks alle mogelijkheden van de sociale media ontmoeten mensen elkaar nog steeds het liefst in het echt."

Naar een artikel van Dick Hofland, de Gelderlander, 8 januari 2011

noot 1 fysieke wereld: de echte wereld waarin je elkaar kunt aanraken

Examen 2019

TV2

Tekst: In Zweden is contant geld zeldzaam

In Zweden is contant geld zeldzaam

(1) Wie in Zweden een bedelaar probeert af te wimpelen, komt niet weg met een verontschuldigend ‘geen geld op zak’. “Geen probleem”, luidt dan het antwoord. “We nemen ook elektronische betalingen aan.” Zweden stevent af op een maatschappij zonder contanten. In het openbaar vervoer kunnen reizigers al jaren niet meer terecht met munten of biljetten. Ook winkeliers, restauranthouders en andere ondernemers kunnen ervoor kiezen cash te weigeren.

(2) In Zweden worden slechts twee van de tien aankopen met cash betaald. Ter vergelijking: van alle geldtransacties wereldwijd bestaat driekwart uit contanten. In Nederland is iets minder dan de helft van alle betalingen in cash. Zelfs voor de kleinste bedragen trekken de Zweden hun pas. Ze doen dat gemiddeld 269 keer per jaar, drie keer meer dan de gemiddelde Europeaan.

(3) Maar fervent gebruik van pinpas en creditcard is maar een deel van het verhaal. In 2012 introduceerden de zes grootste banken van Zweden samen de mobiele applicatie Swish. Dit elektronische betaalmiddel koppelt een persoonlijke bankrekening aan een telefoonnummer. Gebruikers van de app kunnen in een paar seconden geld overmaken naar het nummer van een vriend, een zus of wie dan ook met een smartphone.

(4) Het succes van de app overtrof alle verwachtingen. Na vier jaar heeft ruim de helft van de Zweedse bevolking Swish. Van de Zweden onder de dertig jaar is dat zelfs 90 procent. Kleine ondernemers kunnen daarnaast nog gebruikmaken van iZettle: een goedkope kaartlezer die ze kunnen aansluiten op een mobiele telefoon. Marktkooplieden, daklozenkrantverkopers en kerkcollectanten: allemaal innen ze het liefst elektronisch.

(5) De Zweedse centrale bank[1)] voert drie redenen aan voor deze vlotte ontwikkeling in cashloze richting. “Allereerst,” zegt financieel adviseur Björn Segendorff, “omarmen de

Zweden technologische innovaties. Een tweede reden is de lange samenwerking tussen banken. Die heeft geleid tot Swish, maar ook tot een uniforme pinautomaat, de Bankomat, die elke Zweedse bankkaart accepteert en waardoor je overal met je bankpas uit de voeten kunt."

(6) Tot slot noemt de financieel adviseur het uitzonderlijke geloof in de autoriteiten. Volgens hem heeft het Zweedse volk geen moeite zijn geld toe te vertrouwen aan een bankinstelling. "Zweden gaan er blindelings van uit dat een bank integer met hun bezit omgaat."

(7) Het mag geen verrassing heten dat de besturen van de verschillende Zweedse banken de technologische ontwikkelingen in het betalingsverkeer aanmoedigen. Voor hen zijn contanten vooral duur. Cash geld moet worden vervoerd, geteld, bewaakt. Bij meer dan de helft van de 1600 bankgebouwen kunnen Zweden al niet meer terecht voor een opname of storting.

(8) Voor de meeste Zweden is dat niet zo'n punt - zeker in de steden is een andere bank nooit ver weg. Het zijn vooral ouderen en inwoners van het geïsoleerde noorden voor wie de overgang naar cashloze betalingen ongunstig uitpakt.

(9) "Veel ouderen willen geen afstand doen van munt- en briefgeld. Ook is het niet voor iedereen weggelegd om verschillende pincodes te onthouden of ingewikkelde telefoons te bedienen", vertelt Lars Eriksson, oprichter van een initiatief voor het behoud van contanten. "De bevolking op het platteland is vaak afhankelijk van cash. In afgelegen streken is de internetverbinding slecht en elektronisch betalen is daardoor soms onmogelijk."

(10) Eriksson mijmert: "Wat gebeurt er met ons geld als de banken straks een monopolie hebben? Wat te denken van negatieve rentes?" Eriksson noemt de Zweden naïef in hun vertrouwen in het bankwezen. "Een belangrijk argument voor contant geld is dat je het in je achtertuin kunt begraven." Voorlopig kan dat ook gewoon. Adviseur Segendorff van de centrale bank denkt dat cash de komende jaren nog niet verdwijnt. Maar steeds zeldzamer, dat wordt het wel.

naar een artikel van Anne Grietje Franssen, Trouw, 2 maart 2017

noot 1 centrale bank: een openbare bank die de munteenheid, de geldhoeveelheid en de rente beheert in een bepaalde staat of unie

Zweden technologische innovaties. Een tweede reden is de lange samenwerking tussen banken. Die heeft geleid tot Swish, maar ook tot een uniforme pinautomaat, de Bankomat, die elke Zweedse bankkaart accepteert en waardoor je overal met je bankpas uit de voeten kunt."

(6) Tot slot noemt de financieel adviseur het uitzonderlijke geloof in de autoriteiten. Volgens hem heeft het Zweedse volk geen moeite zijn geld toe te vertrouwen aan een bankinstelling. "Zweden gaan er blindelings van uit dat een bank integer met hun bezit omgaat."

(7) Het mag geen verrassing heten dat de besturen van de verschillende Zweedse banken de technologische ontwikkelingen in het betalingsverkeer aanmoedigen. Voor hen zijn contanten vooral duur. Cash geld moet worden vervoerd, geteld, bewaakt. Bij meer dan de helft van de 1600 bankgebouwen kunnen Zweden al niet meer terecht voor een opname of storting.

(8) Voor de meeste Zweden is dat niet zo'n punt - zeker in de steden is een andere bank nooit ver weg. Het zijn vooral ouderen en inwoners van het geïsoleerde noorden voor wie de overgang naar cashloze betalingen ongunstig uitpakt.

(9) "Veel ouderen willen geen afstand doen van munt- en briefgeld. Ook is het niet voor iedereen weggelegd om verschillende pincodes te onthouden of ingewikkelde telefoons te bedienen", vertelt Lars Eriksson, oprichter van een initiatief voor het behoud van contanten. "De bevolking op het platteland is vaak afhankelijk van cash. In afgelegen streken is de internetverbinding slecht en elektronisch betalen is daardoor soms onmogelijk."

(10) Eriksson mijmert: "Wat gebeurt er met ons geld als de banken straks een monopolie hebben? Wat te denken van negatieve rentes?" Eriksson noemt de Zweden naïef in hun vertrouwen in het bankwezen. "Een belangrijk argument voor contant geld is dat je het in je achtertuin kunt begraven." Voorlopig kan dat ook gewoon. Adviseur Segendorff van de centrale bank denkt dat cash de komende jaren nog niet verdwijnt. Maar steeds zeldzamer, dat wordt het wel.

naar een artikel van Anne Grietje Franssen, Trouw, 2 maart 2017

2p **12** In deze tekst staat een bepaalde ontwikkeling centraal.
Geef met een kruisje aan welke van de onderstaande zes zinnen goed zijn als samenvatting van die ontwikkeling en welke fout.

samenvatting van de ontwikkeling die in de tekst centraal staat	**goed**	**fout**
1 In het openbaar vervoer kunnen Zweden niet terecht met contanten.		
2 In Nederland is minder dan de helft van alle betalingen in cash.		
3 In Zweden nemen bedelaars ook elektronische betalingen aan.		
4 In Zweden wordt steeds minder met cash betaald.		
5 Van alle geldtransacties wereldwijd bestaat driekwart uit contanten.		
6 Zweden stevent af op een maatschappij zonder contanten.		

2p **13** Het cashloze betalen is in Zweden een groot succes. In de alinea's 3 en 4 worden twee technologische vernieuwingen besproken die belangrijk hebben bijgedragen aan dat succes.
Welke twee van de onderstaande vijf technologische vernieuwingen zijn dat?
Noteer de twee nummers.

1 de app Swish
2 de creditcard
3 de kaartlezer iZettle
4 de mobiele telefoon
5 de pinpas

2p **14** 'De Zweedse centrale bank voert drie redenen aan voor deze vlotte ontwikkeling in cashloze richting.' (regels 50-52)
Vat samen welke drie redenen dat zijn. Gebruik voor iedere reden een hele zin. Gebruik bij elkaar niet meer dan 30 woorden.

1p **15** 'Het mag geen verrassing heten dat de besturen van de verschillende Zweedse banken de technologische ontwikkelingen in het betalingsverkeer aanmoedigen.' (regels 72-76)
Om welke reden moedigen de Zweedse banken deze technologische ontwikkelingen aan?

A Bij de meeste bankgebouwen kunnen Zweden geen geld meer opnemen.
B Voor de Zweedse banken zijn contanten vooral duur.
C Zweden gaan er blindelings van uit dat de banken integer zijn.
D Zweden vertrouwen hun geld moeiteloos toe aan een bankinstelling.

2p **16** 'Het zijn vooral ouderen en inwoners van het geïsoleerde noorden voor wie de overgang naar cashloze betalingen ongunstig uitpakt.' (regels 85-89)
Lars Eriksson noemt in alinea 9 drie redenen waarom de ontwikkeling voor deze twee groepen een probleem kan vormen.
Vat deze drie redenen samen. Gebruik voor iedere reden een hele zin. Gebruik bij elkaar niet meer dan 35 woorden.

Het examen gaat verder op de volgende bladzijde.